

ANDRZEJ GÓRSKI *

Sprawozdanie z działalności Komisji do spraw Etyki w Nauce w 2023 roku

1. Wprowadzenie

W 2023 roku odbyło 11 posiedzeń plenarnych Komisji do spraw Etyki w Nauce (KEwN), podczas których zajmowała się ona problematyką 17 spraw zgłoszonych przez: osoby indywidualne – 14 spraw, w tym 1 anonimowa, Komisję Dyscyplinarną przy Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego – 2 sprawy oraz uczelnianą komisję dyscyplinarną ds. nauczycieli akademickich – 1 sprawa.

Sprawy, które wpłynęły do KEwN, skategoryzowano zgodnie z ostatnim wydaniem *Kodeksu etyki pracownika naukowego* (2020 r.). Ustalono następujące kategorie domniemanego nierzetelnego postępowania w prowadzeniu, prezentowaniu i ocenianiu badań naukowych: relacje pomiędzy uczestnikami badań, autorstwo prac naukowych, procedury badawcze, recenzowanie i opiniowanie, praktyki wydawnicze publikacji naukowych (w tym również nieposiadających *impact factor*) oraz relacje ze społeczeństwem.

Uwzględniając opinię środowiska naukowego dotyczącą braku wystarczających unormowań związanych z przeciwdziałaniem naruszeniu standardów w prowadzeniu badań naukowych, KEwN wraz z Radą Doskonałości Naukowej przedstawiła Ministrowi Edukacji i Nauki propozycję zmian w ustawie.

KEwN przystąpiła też do aktualizacji *Kodeksu etyki pracownika naukowego*.

2. Analiza rozpatrzonych spraw

2.1. Kategorie przestrzegania zasad dobrych praktyk badawczych

Spośród sześciu kategorii największy udział procentowy – ok. 35% – miały kwestie związane z kształtowaniem relacji między uczestnikami badań. Z kolei spraw dotyczących autorstwa prac naukowych było ok. 29%, a procedur badawczych ok. 18% ogółu rozpatrywanych przez KEwN spraw. Pozostałe trzy, to jest: recenzowanie i opiniowanie, praktyki wydawnicze publikacji naukowych oraz relacje ze społeczeństwem, stanowiły one po ok. 6% – tabela 1.

* Prof. dr hab. Andrzej Górski, członek rzeczywisty PAN, przewodniczący Komisji do spraw Etyki w Nauce

Tabela 1. Liczba (n) i udział procentowy (%) spraw rozpatrzonych przez Komisję ds. Etyki w Nauce w 2023 r. według domniemanego nierzetelnego postępowania w prowadzeniu, prezentowaniu i ocenianiu badań naukowych ($n=17$)

Wyszczególnienie	(n)	(%)
1. Relacje między uczestnikami badań	6	35,3
2. Autorstwo prac naukowych ^{a)}	5	29,4
3. Procedury nadawcze	3	17,6
4. Recenzowanie i opiniowanie	1	5,9
5. Praktyki wydawnicze publikacji naukowych	1	5,9
6. Relacje ze społeczeństwem	1	5,9

Źródło: na podstawie dokumentacji spraw, które wpłynęły i zostały rozpatrzone przez KEwN w 2023 r. Objasnienia: ^{a)} nieprawidłowa atrybucja autorstwa, w tym ilość i jakość wkładu, które kwalifikują daną osobę do autorstwa.

2.2. Rodzaje zgłoszonych domniemych naruszeń dobrych praktyk badawczych

2.2.1. Relacje pomiędzy uczestnikami badań

- podważanie autorytetu pracownika naukowego;
- niezachowanie poufności związanej z prowadzonym postępowaniem wyjaśniającym dotyczącym etyki w nauce;
- spór pomiędzy badaczami dotyczący zagadnień związanych z zapłodnieniem *in vitro*.

2.2.2. Autorstwo prac naukowych

- ponowna obrona identycznej pracy doktorskiej w uczelni zagranicznej (wcześniej obronionej w kraju);
- manipulowanie autorstwem, w tym wykluczenie roli innych współautorów w publikacji naukowej;
- przypisanie sobie autorstwa fragmentu pracy innego autora, bez podania źródła.

2.2.3. Procedury badawcze

- kontrowersje dotyczące praw do danych uzyskanych od pacjentów;
- wątpliwości odnoszące się do etyki prowadzonych badań ankietowych.

2.2.4. Recenzowanie i opiniowanie

- brak rzetelności i uczciwości w recenzowaniu przeprowadzonym w postępowaniu awansowym o nadanie tytułu profesora.

2.2.5. Praktyki wydawnicze publikacji naukowych

- kwestia udostępnienia autorowi publikacji treści recenzji będącej w posiadaniu redakcji czasopisma naukowego.

2.2.6. Relacje ze społeczeństwem

- a) zastrzeżenia do upowszechniania przez pracownika naukowego informacji dotyczących szczepień, niezgodnych z aktualnym stanem rozwoju nauki.

2.3. Podział według dziedzin nauki

Analiza sześciu dziedzin nauki wykazała, że w rozpatrywanych sprawach największy udział miały nauki medyczne i nauki o zdrowiu – ok. 35%, wysoki był również udział nauk społecznych ok. 29%. Z kolei nauk humanistycznych dotyczyło ok. 17%, a inżynierskich i technicznych ok. 12% ogółu spraw. Stosunkowo niski był udział nauk ścisłych i przyrodniczych ok. 6% – tabela 2.

Tabela 2. Liczba (n) i udział procentowy (%) spraw rozpatrywanych przez Komisję ds. Etyki w Nauce w 2023 r. według domniemanego nierzetelnego postępowania w działalności badawczej z podziałem na dziedziny nauki ($n=17$)

Dziedzina nauki i udział procentowy w domniemanym nierzetelnym postępowaniu w działalności badawczej											
Medyczne i nauki o zdrowiu		Społeczne		Humanistyczne		Inżynierskie i techniczne		Ścisłe i przyrodnicze		Rolnicze	
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
6	35,3	5	29,4	3	17,6	2	11,8	1	5,9	0	0

Źródło: na podstawie dokumentacji spraw, które wpłynęły i zostały rozpatrzone przez KEwN w 2023 r.

2.4. Strony uczestniczące w postępowaniu

Jeśli chodzi o status naukowy zgłaszających, to najwyższy odsetek wśród nich miały osoby z tytułem zawodowym magistra – ok. 46%. Z kolei osoby ze stopniem doktora habilitowanego ok. 38%, a profesorowie zaś ok. 15% – tabela 3.

Tabela 3. Liczba (n) i udział procentowy (%) zgłaszających oraz obwinionych według statusu naukowego

Strony uczestniczące w postępowaniu	Status naukowy							
	z tytułem naukowym profesora		ze stopniem naukowym				pozostali z wykształceniem wyższym, w tym doktoranci	
	n	%	dr hab.		dr		n	%
Zgłaszający ($n=13$)	2	15,4	5	38,5	0	0,0	6	46,1
Obwiniony ($n=25$)	10	40,0	4	16,0	6	24,0	5	20,0

Źródło: na podstawie dokumentacji spraw, które wpłynęły i zostały rozpatrzone przez KEwN w 2023 r.

W przypadku obwinionych to osoby z tytułem naukowym profesora stanowiły 40% ogółu obwinionych, ze stopniem doktora 24%, pozostali z wykształceniem wyższym 20%. Najniższy 16% udział wśród ogółu obwinionych miały osoby ze stopniem doktora habilitowanego – tabela 3.

Najwyższy odsetek osób zgłaszających i obwinionych zatrudnionych był w szkołach wyższych, odpowiednio ok. 33% i 80% – tabela 4.

Tabela 4. Liczba (n) i udział procentowy (%) zgłaszających oraz obwinionych zatrudnionych według rodzaju jednostki

Strony uczestniczące w postępowaniu	Zatrudnienie wg rodzaju jednostki							
	szkoła wyższa		jednostka naukowa Akademii		instytut badawczy		inne podmioty	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Zgłaszający (n=12)	4	33,3	3	25,0	1	8,4	4 ^{a)}	33,3
Obwiniony (n=26)	20	80,0	2	8,0	0	0,0	3 ^{b)}	12,0

Źródło: na podstawie dokumentacji spraw, które wpłynęły i zostały rozpatrzone przez KEwN w 2023 r. Objasnienia: ^{a)} Komisja Dyscyplinarna przy Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego (dwukrotnie), pracownicy urzędu miasta, uczelniana komisja dyscyplinarna; ^{b)} Naczelna Izba Lekarska; dwie fundacje

3. Proponowane zmiany legislacyjne

Zdaniem KEwN wpisanie przeszło 30 lat temu procedury dotyczącej nadania tytułu profesora w ramy postępowania administracyjnego nastręcza daleko idące wątpliwości co do prawidłowości tej procedury. Ponadto obecne brzmienie ustawy zbyt wąsko ujmuje naruszenie zasad etyki w nauce, gdyż odnosi się jedynie do naruszenia praw autorskich. Merytoryczna analiza powinna obejmować całość dorobku naukowego kandydata na profesora, a nie jedynie jego fragmentu dowolnie wybranego przez osobę ubiegającą się o tytuł profesora. Zatem analiza pod kątem zgodności z zasadami etyki w nauce, a nie tylko praw autorskich (jak to jest obecnie), powinna obejmować całość dorobku naukowego, gdyż obecna sytuacja nie sprzyja utrzymaniu standardów etyki w nauce i może stanowić zachętę do ich naruszania. Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP) wyraziła poparcie w sprawie analizy całego dorobku naukowego pod względem zgodności z zasadami etyki w przeprowadzanym postępowaniu awansowym.

W kwietniu 2023 r. KEwN wraz z Radą Doskonałości Naukowej przedstawiła Ministrowi Edukacji i Nauki propozycję zmian w przepisach ustawy z dnia 20 lipca 2018 r.

– *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, która miała na celu zapewnienie dochowania standardów, którymi powinny legitymować się osoby pretendujące do nadania stopnia doktora i doktora habilitowanego oraz tytułu profesora.

Ministerstwo Edukacji i Nauki zapewniło, że postulaty zostaną poddane wszechstronnej analizie w przypadku ewentualnej kolejnej zmiany ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*.

4. Aktualizacja *Kodeksu etyki pracownika naukowego*

W 2023 r. KEwN rozpoczęła pracę nad opracowaniem nowej wersji *Kodeksu etyki pracownika naukowego*. Poprzednia wersja została uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne PAN w 2020 r. Zdaniem KEwN potrzeba aktualizacji Kodeksu wynika z wyłonienia się problemów etycznych związanych z postępem nauki i towarzyszącymi temu nowymi wyzwaniami oraz sprawami dotychczas nieuregulowanymi.

KEwN zwróciła się do ok. 200 podmiotów, w tym szkół wyższych, jednostek naukowych Akademii oraz instytutów badawczych z prośbą o uwagi do obowiązującej wersji Kodeksu i o przekazanie propozycji ewentualnych zmian.

Uwagi i propozycje zmian do Kodeksu wpłynęły od 36 jednostek organizacyjnych nauki i osób indywidualnych – tabela 5. Dotyczyły one m.in. sztucznej inteligencji, otwartego dostępu do danych zgodnego z zasadami *FAIR (Findable, Accessible, Interoperable and Reusable)* w zakresie zarządzania danymi, redaktora jako współautora pracy, relacji między uczestnikami badań, definicji plagiatu/autoplgiatu, zjawiska *guest authorship / honorary authorship* czy *ghostwriting* oraz anonimowych zgłoszeń.

Tabela 5. Lista podmiotów, od których wpłynęły do Komisji ds. Etyki w Nauce uwagi do *Kodeksu etyki pracownika naukowego* (wydanie z 2020 r.) – łącznie otrzymano 36 komentarzy, w tym 6 od osób indywidualnych

Nazwy podmiotów	Uwagi dodatkowe, w tym od osób indywidualnych
Uniwersytety medyczne (n=5)	
Gdański Uniwersytet Medyczny	
Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie	
Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach	
Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu	
Warszawski Uniwersytet Medyczny	
Uniwersytety (n=7)	
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach	
Uniwersytet Jagielloński	
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie	

Uniwersytet Łódzki	
Uniwersytet Śląski w Katowicach	
Uniwersytet Szczeciński	
Uniwersytety rolnicze ($n=2$)	
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie	
Uniwersytety techniczne ($n=1$)	
Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie	
Politechniki ($n=4$)	
Politechnika Bydgoska, w tym	1. Wydział Rolnictwa i Biotechnologii; 2. Wydział Hodowli i Biologii Zwierząt
Politechnika Częstochowska	
Politechnika Opolska	
Politechnika Warszawska	
Uczelnie ekonomiczne ($n=1$)	
Szkoła Główna Handlowa	
Akademie wychowania fizycznego ($n=1$)	
Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu	
Jednostki naukowe Akademii ($n=4$)	
Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie	
Instytut Katalizy i Fizykochemii Powierzchni PAN w Krakowie	
Instytut Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie	
Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej im. Mirosława Mossakowskiego PAN w Warszawie	
Instytuty badawcze ($n=3$)	
Międzynarodowy Instytut Biologii Molekularnej i Komórkowej w Warszawie	
Sieć Badawcza Łukasiewicz – Warszawski Instytut Technologiczny	
Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie	
Inne podmioty ($n=3$)	
Komisja ds. Etyki w Nauce	uwagi od członków KEwN
Komitet Dobrych Praktyk Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich	
Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego	uwagi od członków RGNiSzW

5. Podsumowanie

Uważamy, że jednym z najważniejszych obszarów w działalności KEwN była inicjatywa ukierunkowana na kwestie dotyczące powiązania warunków awansów naukowych z przestrzeganiem zasad etyki w nauce.

W szczególności aktualny model postępowania związanego z nadaniem tytułu profesora, który znajduje swój wyraz w przepisach ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, prowadzi do wniosku, że nierzadko osoby, które nie dochowują standardów etyki w nauce, spełniają obecne przesłanki warunkujące uzyskanie tego awansu naukowego, przy jednoczesnym braku możliwości skutecznego kontestowania tego stanu rzeczy wobec obowiązujących rygorów procesowego prawa administracyjnego.

Warszawa, 20 czerwca 2024 r.

Sprawozdanie z działalności Komisji do spraw Etyki w Nauce w 2023 roku

Komisja analizowała 17 zgłoszeń sugerujących pogwałcenie zasad rzetelności badań naukowych, z czego najczęstsze dotyczyły relacji między uczestnikami badań, autorstwa prac naukowych i procedur badawczych. Najczęściej zgłoszenia pochodziły z obszaru nauk medycznych, społecznych i humanistycznych. Komisja wspólnie z RDN wystąpiła do Ministerstwa Nauki o nowelizację ustawy o szkolnictwie wyższym celem podwyższenia wymogów merytorycznych i etycznych w postępowaniu awansowym dotyczącym habilitacji i profesury. Komisja prowadzi również intensywne prace nad aktualizacją Kodeksu etyki pracownika naukowego.

Słowa kluczowe: rzetelność badań naukowych, etyka w nauce, kodeks etyki

Commission for Research Integrity (CRI). Annual Report 2023

The Commission examined 17 notifications suggesting violation of research integrity of which most recent cases concerned interactions between research team members, authorship of publications as well as research procedures. Most frequently notifications originated from medical, social and humanistic sciences. Together with the Council for Scientific Excellence (RDN) the Commission submitted to Ministry of Science a plea for introducing amendments to Act on Higher Education to upgrade scientific and ethical requirements in the proceedings leading to associate and full professorship. The Commission is also engaged in intensive work on amendment to the last edition of Code of research integrity.

Key words: research integrity, ethics in science, code of research integrity

